

PORTRÉK A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA TAGJAIRÓL I.

Szerkesztette
HAMZA GÁBOR

AKADÉMIAI KIADÓ

A kiadvány a Magyar Tudományos Akadémia támogatásával készült.

Társszerkesztő
Deák Péter

Írta

Cs. Kiss Lajos, Hamza Gábor, Harmathy Attila, Juhászné Zvolenszki Anikó,
Kardos Gábor, Lamm Vanda, Melegh Attila, Nánási László †, Rokolya Gábor,
Sándor István, Szabadfalvi József, Szelényi Iván, Vékás Lajos, Zuh Deodáth

ISBN 978 963 454 706 8

Kiadja az Akadémiai Kiadó,
az 1795-ben alapított
Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülésének tagja
1117 Budapest, Budafoki út 187–189. A. ép. III. em.
www.akademiai.hu

Első magyar nyelvű kiadás: 2021

© Hamza Gábor, 2021
© Akadémiai Kiadó, 2021

Minden jog fenntartva, beleértve a sokszorosítás, a nyilvános előadás,
a rádió- és televízióadás, valamint a fordítás jogát,
az egyes fejezeteket illetően is.

Printed in Poland

Felsőbüki Nagy Pál (1777–1857), a Magyar Tudományos Akadémia igazgatótanácsi tagja

Felsőbüki Nagy Pál, jogász, politikus, országgyűlési követ, a Magyar Tudós Társaság (Magyar Tudományos Akadémia) Igazgatótanácsának tagja 1777. október 7-én született Fertőszentmiklóson (Sopron vármegye). 1857. március 26-án hunyt el Bécsben.

Felsőbüki Nagy Pál múlhatatlan érdeme, hogy a Magyar Tudós Társaság (Magyar Tudományos Akadémia) az 1825/1827. évi pozsonyi országgyűlésen Széchenyi István és társai – csak néhány nevet említve: Károlyi György, Batthyányi Fülöp és Vay Ábrahám – nagylelkű felajánlása alapján létrejöhett (1827. évi XI. törvénycikk *„A hazai nyelv művelésére fölállítandó tudós társaságról vagy magyar akadémiáról”*). A pozsonyi országgyűlés alsótáblájának november 3-ai kerületi ülésen tartotta azt a nagy hatású beszédet, mely az Akadémia megalapításához vezetett.

Felsőbüki Nagy Pál édesapja felsőbüki Nagy Sándor volt, Sopron vármegye főjegyzője, majd alispánja 1779 és 1799 között, valamint országgyűlési követ. Édesanyja Somogyi Erzsébet volt. A szülői háznál kezdte tanulmányait. Később a soproni gimnáziumban („középtanodában”), majd a Pozsonyi Jogakadémián tanult. A Pozsonyi Jogakadémiát követően a Pesti Egyetemen folytatott jogi tanulmányokat.

Egyetemi tanulmányai befejezését követően nagybátyja, Nagy József királyi személynök mellett volt hites jegyző. Ügyvédi oklevelet is szerzett. Az 1797. és 1805. évi nemesi felkelésekben (inszurrekciókban) kapitányi, majd később őrnagyi rangban szolgált.

1805-ben a megyei közéletben, elsősorban a megyei gyűléseken vállalt aktív szerepet. Csakhamar kitűnt kivételes szónoki tehetségével és bátorságával. Először 1805-ben jelölték országgyűlési követnek.

Megválasztására két évvel később, 1807-ben egyhangúan került sor. A fiatal, harmincéves Felsőbüki Nagy Pál a Budán tartott országgyűlésen kiállt a jobbágyságra nehezedő terhek enyhítése és helyzetük radikális javítása mellett. Bírálta a gyakran önző, a közérdekre „bonum publicum” vagy „utilitas publica” tekintettel nem lévő oligarchiát, az úrbéri visszaéléseket, az igazságtalan adórendszert, a tisztviselők sokszor önkényes eljárását és nem utolsósorban a vármegyei gazdasági és politikai életet általában uraló nepotizmust.

Felsőbüki Nagy Pál erős kritikával illette a Magyar Királyság (Regnum Hungariae) áttekinthetetlen pénzvizonyait, különös tekintettel a devalvációra. A következő, Pozsonyban tartott országgyűlések alsótáblájának követői is célszerűnek látták azt, hogy kövessék Felsőbüki Nagy Pált, akinek beszédei többnyire kétségtelenül alkalomszerűek voltak, nem napok, esetleg hetek előkészítő munkáján alapultak.

Felszólalásaiban két kérdésre különös figyelmet fordított: egyrészt a magyar nyelv ügyére, másrészt a jobbágyság terheinek enyhítésére. A magyar nemzetiség (nemzet) ügyét az alkotmánynál is előbbre valónak tekintette. Az országgyűlésen tartott radikális beszédeiért I. Ferenc magyar király uralkodása idején (1792–1835) Bécsbe idézték „királyi kihallgatásra” („ad audiendum verbum regium”).

Az 1807. évi országgyűlésen írta *Idea* című emlékiratát, mely a királyi proposíciók tárgyában a királyhoz intézendő felirat alakját ölti. Ebben az emlékiratában nézete szerint három komoly veszély fenyegeti a magyarságot. Az első problémát az idegenek nemesítése okozza („az indigenák száma többé ne szaporíttassék”), a másodikat a betelepítés, míg a harmadik komoly gond a külföldi mesterlegények konkurenciája. A beadványban foglalkozik a vallási türelmetlenség, intolerancia kérdésével is. Hangsúlyozni kívánjuk, hogy már ekkor hangot ad a magyar nyelv ügye melletti elkötelezettségének.

Az országgyűlés befejezése után visszatért Sopron vármegyébe, ahol a vármegyei közgyűléseken adott hangot nagy figyelemmel kísért nézeteinek.

Felsőbüki Nagy Pál közmegbecsülésének kétségtelen jele volt, hogy Berzsenyi Dániel 1807-ben odát írt hozzá, amelyben találóan így jellemzi: „mint egy őr-Cato feddte a világot”.

Kazinczy Ferenc től 1811. február 5-ei keltezéssel kapott Széphalomról üdvözlő és egyben hódoló hangú levelet, melyben Kazinczy Felsőbüki Nagy Pált „igazfényű férfiúnak” nevezi. Több jeles, a kor politikai életében fontos szerepet játszó személytől kapott magasztaló magyar és latin (deák) nyelvű költeményeket. Az iránta megnyilvánuló megkülönböztetett tisztelet (aestimatio) jele volt az, hogy tisztelői arcképét is megfestették.

Felsőbüki Nagy Pál részt vett mint „insurgens” („nemesi felkelő”) az 1809. és 1813. évi nemesi felkelésekben és aransarkantyús vitéz is lett.

A kormány azonban utasítást adott Esterházy hercegnek, Sopron vármegye örökös főispánjának, hogy követte választását mindenáron akadályozza meg. Ezért Felsőbüki Nagy Pál az 1808. és 1812. évi országgyűléseken nem vehetett részt.

1825-ben minden akadály ellenére Sopron rendjei őt választották országgyűlési követül. Elsősorban Felsőbüki Nagy Pál érdeme volt annak a határozatnak az elfogadása, amely a közteherviselést szándékozta törvénybe iktatni. Védte a magyar alkotmányt, a sarkalatos törvényeket (leges cardinales). Ugyanakkor erős kritikával illette az ősi alkotmány általa elavultnak tekintett intézményeit. Az egyes sérelmek (gravamina) összeállítására főként az ő szónoklatainak hatására került sor.

Az 1830. évi pozsonyi országgyűlésen ismét jelen volt, de ezen már kritikusan szemlélte az új, általa túlzottnak, radikálisnak tartott eszméket, politikai gondolatokat. Egyre inkább a konzervatív eszmék, ideák propagálója lett, a mérséklet szükségességét hangsúlyozva a politikában. Nem egyszer erős kritikával illette a demokrata eszméket. Sokszor a hivatalos, a kormány által képviselt politikát támogatta, bár még ellenfelei sem tekintették „aulikus” politikusnak. Az viszont tény, hogy politikai szemléletének változása miatt sokan elfordultak tőle és nem egyszer kritikával illették.

Felsőbüki Nagy Pál fokozatosan a háttérbe húzódott. Az 1832–1836. évi és 1839–1840. évi országgyűléseken korábbi népszerűségét már szinte teljesen elvesztette. Az 1840. évi országgyűlés után, melyen még egész bécsi befolyását felhasználta a politikai elitéltek megmentésére, végképp visszalépett a közéleti pályáról. Innentől kezdve csak a Sopron vármegyei gyűléseken adott hangot időnként nemtetszésének. Az 1848/1849. évi forradalom és szabadságharcban nem vállalt szerepet.

Felsőbüki Nagy Pál támogatta a magyar nyelven folyó oktatást, ügyintézt és törvénykezést (bíráskodást). Hivatkozott az 1830. évi VII. törvénycikkre a nemzeti nyelv használatáról, az 1836. évi III. törvénycikkre a magyar nyelvről, az 1840. évi VI. törvénycikkre (ugyancsak) a magyar nyelvről és az 1844. évi II. törvénycikkre a magyar nyelv és nemzetiségről.

A forradalom és szabadságharc leverését követően azonban fellépett az önkényuralmi, abszolutista rendszer ellen, Széchenyi Istvánnal együtt. A korábbi „státuszférfi” Felsőbüki Nagy Pál éles kritikával illette az íratlan magyar alkotmány hagyományait nyíltan sértő rendszert.

Felsőbüki Nagy Pál falusi birtokán és Pozsonyban élt Pálffy gróf zárgondnokaként. Élete utolsó éveit Bécsben és a Bécs melletti Inzersdorfban töltötte.

A Magyar Tudományos Akadémián 1874. január 26-án Tóth Lőrincz (1814–1903), a Magyar Tudományos Akadémia rendes tagja tartott fölötte

emlékbeszédet. A nyomtatásban még ebben az évben megjelent emlékbeszéd az elhunyt akadémikusokról tartott szokásos emlékbeszédekénél jóval hosszabb, több mint hatvan oldal.

Felsőbüki Nagy Pál végakarátának megfelelően a büki katolikus templom előtt nyugszik. Emlékét ma is őrzik Magyarországon. Sírhelyét a Nemzeti Emlékhely és Kegyeleti Bizottság a Nemzeti Sírkert részévé nyilvánította. Felsőbüki Nagy Pál emléktáblája Budapest XIV. kerületében található. Róla nevezték el a kapuvári gimnáziumot is.

Felsőbüki Nagy Pál életpályája, munkássága több kortársához hasonlóan elsősorban a politikai élethez, tevékenységhez kapcsolódik. Erre utalt Tóth Lőrincz Magyar Tudományos Akadémián 1874-ben tartott emlékbeszédében, melyre fentebb már utaltunk. Felsőbüki Nagy Pál a XIX. század első felében a magyarországi jogászok körében is nagy tekintélynek örvendő jogásznak, a közjog kiváló ismerőjének számított. Nagy valószínűséggel ismerte korának osztrák/német közjogi irodalmát is, így Grossing és Gustermann tankönyvként is használt, a XIX. század első évtizedeiben azonban már meghaladottnak tekintett munkáit.

Felsőbüki Nagy Pál hazai közjoggal foglalkozó, igaz, nem monografikus igényű munkái és nyomtatott formában megjelent országgyűlési beszédei, melyek legtöbbször csak kivonatos formában állnak a kutatók rendelkezésére, ma is figyelmet érdemelnek.

Hamza Gábor

Felsőbüki Nagy Pál főbb munkái

Idea. (emlékirat). 1807.; Alengyelek ügyében. In: Toldy István: *A magyar politikai szónoklat kézikönyve*. Pest, 1866.; *Az örökváltság tárgyában*. Pozsony, 1835. és *A szólásszabadságról*. Pozsony, 1839.

Felhasznált irodalom

Csengery, A.: Magyar szónokok és státusférfiak. *Vasárnapi Újság* 1874.; Tóth, L.: *Felsőbüki Nagy Pál emlékezete*. Budapest, 1874.; Csengery, A.: Nagy Pál. In: *Jellemrajzok*. Budapest, 1898. 3–26.; Barta, I.: Felsőbüki Nagy Pál és a bécsi kormány. *Századok* 1963. és Csatnai, E.: Felsőbüki Nagy Pál értékelése a Századokban. *Soproni Szemle* 1964.